

آشنایی با ادیان بزرگ

مشخصات کتاب

سرشناسه: توفیقی حسین ۱۳۳۰ - عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با ادیان بزرگ/حسین توفیقی. مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت): موسسه فرهنگی طه: مرکز جهانی علوم اسلامی ۱۳۸۵. مشخصات ظاهری: ده، ۲۸۹ ص. فروست: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۴۰۱. الهیات (ادیان و عرفان، فلسفه و کلام)؛ ۲۰. شابک: ۱۹۰۰۰ ریال: ۹۶۴-۴۵۹-۹۳۱-۴؛ ۲۱۰۰۰ ریال (چاپ نهم) یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Hossein Tawfiqi. A companion to great religions یادداشت: چاپ هشتم. یادداشت: چاپ نهم: پاییز ۱۳۸۵. یادداشت: چاپ قبلی: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت): موسسه فرهنگی طه: مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۴ (ده، ۲۵۸ ص). یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس. موضوع: ادیان شناسه افزوده: مرکز جهانی علوم اسلامی شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) رده بندی کنگره: BL۸۰/۲/ت ۵۹ ۱۳۸۵ رده بندی دیویی: ۲۰۰ شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۳۲۳۴۹

۱- کلیات

۱- تعریف دین، مذهب، ملت و شریعت

با پیشرفت دانش، معلوم شده است که درباره هیچ یک از پدیده‌های جهان نمی‌توان تعریف کاملی ارائه داد. تعریف باید جامع و مانع باشد؛ یعنی همه موارد خودی را دربرگیرد و همه موارد بیگانه را بیرون کند. در گذشته تصور می‌شد ارائه تعریف جامع و مانع امکان دارد، اما اکنون روشن شده است که هیچ تعریفی جامع و مانع نیست و تعریفها برخی از جوانب موضوعات را نشان می‌دهند. بعضی موضوعات آسانتر و بعضی دشوارتر تعریف می‌شوند. یکی از موضوعاتی که به سختی تعریف می‌شوند، دین است. علت این امر تنوع بسیار زیاد ادیان در جوامع بشری است. دانشمندان برای پیدا کردن یک یا چند وجه اشتراک در تعریف ادیان کوشیده‌اند، ولی کارشان به جایی نرسیده است. این امر موجب شده است که تعریفهای بی شماری برای دین ارائه شود که هیچ کدام از آنها جامع و مانع نیست. برخی گفته‌اند دین به معنای اعتقاد به یک امر قدسی است و برخی آن را ایمان به موجودات روحانی دانسته‌اند. گروهی دیگر گفته‌اند دین عبارت است از ایمان به یک یا چند نیروی فوق بشری که شایسته اطاعت و عبادت هستند. مذهب در گذشته به مکتبهای فکری درون یک دین (مانند مذاهب چهارگانه یا پنجگانه فقه اسلامی) اطلاق می‌شد. در مغرب زمین، واژه (Religion) به معنای مکتبهای درون یک دین و به معنای خود دین به کار می‌رود و حدود نیم قرن است که متجددان کشور ما تحت تأثیر این موضوع، کلمه (مذهب) را به هر معنا استعمال می‌کنند. در این نوشته واژه (دین) و (ادیان) در مورد همه آیینها، اعم از صحیح، منسوخ، محرف و جعلی به کار می‌رود، همان طور که خدای متعال به کافران فرموده است: (لکم دینکم ولی دین) (کافرون: ۶). ملت در لغت به معنای روش و آیین است و اصطلاحاً به مجموعه ادیان توحیدی اطلاق می‌شود. در علم کلام اسلامی به پیروان ادیان توحیدی ملین می‌گویند و هر گاه یکی از اهل کتاب مسلمان شود؛ سپس از اسلام برگردد، مرتد ملی نامیده می‌شود. همچنین علمای اسلام واژه (ملت) را اختصاصاً برای اسلام به کار می‌برند. حدود یک قرن است که کلمه (ملت) در زبان فارسی به معنای توده مردم استعمال می‌شود و این کاربرد احتمالاً از کشور ترکیه به ایران سرایت کرده است. شریعت معمولاً به معنای احکام و قوانین آسمانی است و گاهی به معنای دین به کار می‌رود.

۲- دین از نظر جامعه شناسان

اگر دین را با چیزی مانند پزشکی مقایسه کنیم، حکم خواهیم کرد که دین یک امر اجتماعی است و پزشکی یک موضوع فردی. البته به سبب ارتباط محکم و متقابل فرد و اجتماع، می‌توان هر موضوع فردی را اجتماعی و هر موضوع اجتماعی را فردی نیز نامید. جامعه‌شناسان دین را یک نهاد اجتماعی می‌دانند و به همین دلیل، درباره آن بحث می‌کنند، ولی پزشکی یک نهاد نیست و جامعه‌شناسان با آن کاری ندارند. رویکرد جامعه‌شناسان به مبحث دین رویکردی علمی است. علوم در گذشته به ماوراءالطبیعه وابسته بودند و همین وابستگی موجب پدید آمدن رشته‌هایی مانند علوم غریبه و مانع پدید آمدن رشته‌هایی چون جامعه‌شناسی می‌شد. علوم غریبه (مثلاً کیمیاگری) قابل تبیین نبود و صرفاً شیوه‌هایی را پیشنهاد می‌کرد و مدعی می‌شد که به نتیجه معینی می‌انجامد. در فضای فکری قدیم که رازوری حاکم بود، علم جامعه‌شناسی که به توضیح پدیده‌ها می‌پردازد، جایی نداشت. از اواخر قرون وسطی، زمزمه جدایی علم از ماوراءالطبیعه پیدا شد و به تدریج این شیوه پا گرفت و از مغرب زمین به سراسر جهان سرایت کرد. از این رو، دور از انتظار نیست که جامعه‌شناسان هنگام سخن گفتن درباره دین، کاری به جنبه آسمانی آن نداشته باشند و آن را ساخته ذهن بشر و تکامل یافته جادو بدانند که برای تاءمین نیازهای معیشتی ساخته شده است؛ زیرا دیدگاه علمی هر چیز را از آسمان فرو می‌کشد و آن را تشریح و تبیین می‌کند. به نظر جامعه‌شناسان، دین، دست کم در مراحل نخستین خود، سخت به جادوی ابتدایی می‌ماند؛ به این معنا که جادوگر و دیندار، هر دو می‌کوشند تا با تدبیری هستی را بر سر مهر آورند و آسایش خود را تاءمین کنند. پس هر دو ندا در می‌دهند و از نیروهای مطلوب خود یاری می‌جویند؛ با این تفاوت که اولی نیروهای یاری رسان و راحت بخش را در طبیعت می‌دانند، ولی دومی آنها را در ماورای طبیعت می‌جوید. تفاوت دیگر اینکه اولی برای دست یافتن به نیروهای دور دست غیر طبیعی، راهی جز تضرع نمی‌یابد. جادوگر بر نیروهای طبیعی عمل می‌کند و آنها را به همراهی می‌خواند، اما دیندار از نیروهای غیرطبیعی می‌خواهد که او را در مقابل نیروهای طبیعی دریابند. جادوگر شیء مورد عمل خود، آمرانه می‌گوید: (یار من باش!)، دیندار صرفاً استرحام می‌کند.

۳- مراحل دین

دین مانند هر پدیده دیگر رو به تکامل بوده است و دانشمندان با پیروان ادیان در این نظر موافقت می‌کنند؛ جز اینکه دینداران مراحل دین را مانند کلاسهای درس رو به تکامل می‌دانند، ولی دانشمندان می‌گویند دین از جادو و پرستش طبیعت و شرک به مرحله توحید رسیده است. هم اکنون گونه‌هایی از ادیان اولیه در نقاط دور افتاده جهان وجود دارد و پژوهشگران برای تحقیق در مراحل دین، آنها را مورد توجه قرار می‌دهند.

۴- فایده تاریخ ادیان

نخستین انگیزه مطالعه و بررسی هر موضوعی ارضای حس کنجکاوی است و به همین دلیل، دانشمندان هنگام تحقیق درباره پدیده‌ها، ارزش اقتصادی یا سایر منافع مادی را در نظر نمی‌گیرند و تنها پس از به نتیجه رسیدن تحقیق است که منافع اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرد. تشویق و همکاری دولتها در چنین مواردی نیز به امید حصول نتیجه مادی است. خود دانشمندان با شور و هیجان به تحقیق می‌پردازد، در حالی که نمی‌دانند موضوع مورد بحث آنان به نتیجه می‌رسد یا نه. کسانی هم که در تاریخ ادیان مطالعه می‌کنند تا از آن برای رشته‌های دیگر علوم انسانی سود بجویند؛ زیرا رشته‌های علوم به یکدیگر پیوند دارند و این پیوند میان رشته‌های مشابه بیشتر است. دین به عنوان پدیده‌ای که هیچ‌گاه از انسان جدا نشده، برای پژوهشگران اهمیت فراوانی دارد.

در این هنگام، تاءثیر شگفت آور دین در زندگی بشر و نقش آن در رشد و شکوفایی علم و هنر روشن می شود. فایده دیگر مطالعه تاریخ ادیان، بهره بردن از آن در برقراری ارتباط با افراد و جوامع گوناگون است. از این رو، دولتهای بزرگ برای تحمیل سیطره خود بر دولتهای کوچک، به سراغ خاور شناسان می روند و از آگاهیهای آنان در باب روحيات و باورهای ملتها استفاده می کنند. تحقیق در تاریخ ادیان برای دینداران سود معنوی دارد و به باورهای دینی ایشان عمق می بخشد. آنان در بحث خود، کژیها و نابهنجاریهای ادیان رقیب را جستجو می کنند و در صددند درستی دین موروثی و مقبول خویش را ثابت کنند. همچنین در این رشته، فهم درست اعتقادات دینی ملتها میسر گردد و تنها پس از آن می توان راه راست را به آنان نشان داد و کاستیهای آن ادیان را تفهیم کرد.

۵- دسته بندی ادیان

ادیان را می توان از جنبه های گوناگون دسته بندی کرد: ادیان ابتدایی (مانند آنچه میان اقوام ابتدایی دیده می شود)، ادیان قدیم (مانند آیینهای منقرض شده خاورمیانه) و ادیان پیشرفته (مانند ادیان بزرگ کنونی). ادیان ساده (مانند آئیمیس، توتیس و فیتیشیس)، ادیان فلسفی (مانند هندوئیسم، بودیسم و آیین کنفوسیوس) و ادیان وحیانی (مانند زردشتی گری، یهودیت، مسیحیت و اسلام). ادیان غیر توحیدی (مانند هندوئیسم، بودیسم و شیتو) و ادیان توحیدی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام). ادیان سامی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام)، ادیان آریایی (مانند ادیان ایران باستان، هندوستان، روم و یونان قدیم) و ادیان خاور دور (مانند آیین کنفوسیوس، تاتوئیسم و شیتو). ادیان شرقی (مانند هندوئیسم، بودیسم و شیتو) و ادیان غربی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام). دسته بندیهای دیگری نیز در منابع دین شناسی وجود دارد.

کتابنامه

۱. الیاده، میرچا، اسطوره، رویا، راز، ترجمه رویا منجم، تهران: انتشارات فکر روز، ۱۳۷۵. ۲. الیاده، میرچا، رساله در تاریخ ادیان، ترجمه جلال ستاری، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۲. ۳. الیاده، میرچا (ویراستار)، فرهنگ و دین، ترجمه هیاء مترجمان، تهران: طرح نو، ۱۳۷۴. ۴. حکمت، علی اصغر، تاریخ ادیان، تهران: انتشارات ابن سینا، ۱۳۴۵. ۵. زرین کوب، عبدالحسین، در قلمرو وجدان، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۵۷. ۶. کریشنان، رادا، ادیان شرق و فکر غرب، ترجمه رضازاده شفق، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۴. ۷. کریشنان، رادها، مذهب در شرق و غرب، ترجمه فریدون گرگانی، تهران: سازمان کتابهای جیبی، ۱۳۴۴. ۸. گتر، جوزف، حکمت ادیان، ترجمه و تالیف محمد حجازی، تهران: کتابخانه ابن سینا، ۱۳۳۷. ۹. گتر، جوزف، سرگذشت دینهای بزرگ، ترجمه ایرج پزشک نیا، تهران: نشر اندیشه، ۱۳۵۲. ۱۰. مصطفوی، علی اصغر، اسطوره قربانی، تهران: انتشارات بامداد، ۱۳۶۹. ۱۱. ناس، جان بی.، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰. ۱۲. arvind, sharma, (ed), religions our, york new publishers harpercollins, ۱۹۹۳.

۲- ادیان ابتدایی

۱- دین نزد انسان ابتدایی

از نظر پژوهشگران علوم انسانی، نخستین نشانه های موجود از دین گرایش به پرستش طبیعت است. نمونه هایی از این گرایش هم